

Ю. А. МИЦИК (Київ)

ВАЖЛИВА АРХЕОГРАФІЧНА ПУБЛІКАЦІЯ

(Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність.
Церква і церковна єдність. Документи і матеріали.
1899-1944. – Львів, 1995. – Т. I.)

Незважаючи на тяжкі економічні умови, в Україні продовжується достатньо активна археографічна діяльність, причому відроджуються і розвиваються й призабуті її напрями. Маємо тут на увазі археографію церковної історії України. Це засвідчує і поява солідного (понад 45 друкованих аркушів) тому документів і матеріалів, присвячених видатній постаті української історії – митрополиту Української Греко-католицької Церкви Андрею Шептицькому. Ця книга відкриває багатотомну серію, і в ній заплановано видати як мінімум ще два томи. Якщо у першому томі його основу склали екклезіологічні праці митрополита Андрея (в т.ч. проповіді, пастирські послання, листи), то у другому планується подати його праці про роль церкви в суспільстві, а у третьому – богословські. Твори митрополита Андрея – стержневі матеріали видання, котре охоплює також велику кількість документів і матеріалів, створених іншими особами (це – переважно листи, писані до митрополита Андрея, матеріали Соборів УГКЦ і т.д.).

Матеріали для даної серії стали збиратися ще у 1958 р., коли розпочався процес беатифікації митрополита Андрея, але з відомих причин це було важко здійснити аж до здобуття Україною державної незалежності. Тільки після 1991 року, коли впали заборони на користання матеріалами “спецхранів” і особливо фонду № 201 (“УГКЦ”) Центрального державного історичного архіву України у Львові (далі – ЦДІАЛ), розгорнулася дуже інтенсивна робота по упорядкуванню матеріалів до видання. Дана серія виходить під грифом не тільки ЦДІАЛ, але й “постуляції митрополита Андрея Шептицького” і тому тут логічною є публікація на самому початку книги всупного слова глави УГКЦ, кардинала Мирослава-Івана Любачівського, а потім – спонсора, апостольського екзарха українців Франції, Швейцарії та Бенілюксу о.Михайла Гричишина. Упорядниками виступили доктор богословських наук Андрій Кравчук (він же є головним редактором) та співробітник ЦДІАЛ Оксана Гайова. Значну допомогу надали зокрема відомий український історик, директор ЦДІАЛ Орест Мацюк та зав. відділом ЦДІАЛ Галина Сварник. Характерно, що рецензентами виступили як світські історики з материкової України (Ю. Сливка), так і церковні історики з Ватикану (о. Порфирій Підручний та с. Софія Сенік).

При підготовці видання було проведено значну пошукову роботу. У книзі вміщено 199 документів та матеріалів, більшість з яких була виявлена в архівосховищах України (ЦДІАЛ, Державний архів Львівської області, Наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України у Львові) та Російської Федерації (Держархів РФ у Москві, колишній ЦДАЖР, а також ЦДІА РФ у Петербурзі). Решта документів була передрукована з дуже рідкісних видань, переважно закордонних. Частина матеріалів книги довелося перекладати з італійської, латинської, польської та французької мов. Тільки російськомовні документи друкуються в оригіналі, враховуючи хоча б те, що російською вони були створені митрополитом Андреем. Крім документів, у томі подано 5 ілюстрацій (фотографії митрополита Андрея, фотокопії його документів). Як і належить солідній археографічній публікації, вона має наукову передмову, написану А. Кравчуком, іменний, географічний та предметний покажчик, список умовних скорочень, покажчик основних дат життя митрополита Андрея. Додамо, що книга видана на високому поліграфічному рівні (добрий папір, зручний шрифт), і це є ще одним плюсом публікації.

Чільне місце у книзі займають праці й листи митрополита Андрея, котрі дають досить повне уявлення і про його життя й діяльність, і про життя УГКЦ, в т.ч. й далеко за межами України. Досить вказати на намір митрополита відкрити богословську школу для підготовки священників та місіонерів у Боснії, Канаді, США, Аргентині, Бразилії та ін. країнах; на звернення до нього “Просвіти” з Харбіну з проханням прислати священника в Манчжурію (№№ 72-75). Водночас матеріали першого тому подають дуже важливу інформацію про становище Католицької церкви, а особливо Православної церкви в СРСР. Не можна без хвилювання читати документи, в котрих йдеться про сатанинський шабаш в СРСР, вчинений компартійними вождями, про нищення християнства на теренах “найдемократичнішої” в світі держави. Досить процитувати фрагменти з доповіді єп. Йосифа Сліпого на Соборі 1941 р.: “В Дніпропетровську (Катеринославі) на 700000 мешканців нема ні одної чинної церкви. Бідні вірні, щоб хоч якось відсвяткувати Великдень, зібралися перед однією такою церквою і мовчки стояли довгий час і так серед сліз відсвяткували Христове Воскресіння...” (с. 352). Є важливі дані і про діяльність ПАПЦ (на Волині, Холмщині, Підляшші) і УАПЦ 20-х і 40-х рр. Звичайно ж, відповідно до заголовку тому, у ньому вміщено велику кількість матеріалів про гостру актуальну проблему єдності Хрестової Церкви. Зокрема, ці документи дозволяють викрити ряд фальсифікацій “агіток” радянського часу, щодо митрополита Андрея, зокрема стосовно його ставлення до православних і Православної Церкви, до євреїв. Тут наводиться листування митрополита Андрея з митрополитом Іларіоном (Огієнком) (№№ 105, 112-113), протести митрополита Андрея проти релігійної політики радвлади і закриття в СРСР православних храмів (№ 115-116), проти антиправославної політики і нищення православних храмів на Холмщині, Підляшші та Волині

владами II Речі Посполитої (№№ 117, 119, 121-123, 127). Є тут і важливі документи, котрі засвідчують приязне ставлення митрополита Андрея до єврейської громади Галичини (№ 108-109). Надзвичайно великий інтерес викликають послання митрополита Андрея до православної інтелігенції із закликом про об'єднання і її відповідь на це звернення 1942 р. (№№ 163-164, 166), котрі ніби підтвержують, але в іншій тональності полеміку між православними та греко-католиками першої половини XVII ст. Є тут і чимало інших важливих документів, котрі проливають світло на становище старообрядців в СРСР, зокрема в Бегородську (Ногінську) в Підмосков'ї, про ставлення прем'єр-міністра УНР, видатного українського письменника, Володимира Винниченка до унії тощо.

Що стосується методики публікації документів, то, на наш погляд, археографічний рівень видання є належним. Звичайно, у такій значній справі важко не припуститися якихось недоліків. Вкажемо на один з них, який впадає у вічі. У передмові А.Кравчука слушно критикуються радянські "агітки", в котрих писалося про УГКЦ, "писання" відомого польського українофоба і фальсифікатора Едварда Пруса. Водночас тут недоречно зачеплено і нинішнього Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета (УПЦ Київський Патріархат). І вже зовсім недоречними є слова автора передмови про те, що православні українці з XVII ст. вважали, що "істинне церковне буття можна знайти тільки в молитовній єдиності з патріархією в Москві" (с. XX). По-перше, на момент Берестейської унії 1596 р. Київська митрополія була в складі Константинопольської (Вселенської) патріархії, а зовсім не Московської. По-друге, до складу Московської патріархії вона була включена лише у 1686 р. але включена неканонічно і всупереч волі більшості вірних. По-третє, такі слова А. Кравчука не відповідають істині, і тому, що йдучи таким хибним шляхом можна домовитися до того, що уніати, добиваючися Берестейської унії, прагнули бути в молитовній єдності з Варшавою, яка "вогнем і мечем" придушувала в кінці XVI-XVIII ст. національно-визвольну боротьбу українського народу. Свій полемічний запал автор передмови мав би скоригувати в дусі поглядів самого митрополита Андрея, котрий у своєму листі до православного єпископа Антенія Храповицького від 2.XI. 1903 р. зокрема так писав: "Мы и на то не закрываем глаз, что Уния эта... сбилась потом из истинного пути, пошла в службу польской политике, и потеряла через это свою силу, свою идею. И так оставлена поляками, нетерпима русскими она стала позорищем миру, и упала собственною бессильностью... Начала же жить опять (Австрийская Уния), когда решительно отделились от этой злосчастной политики, и возвратилась к чисто церковной идее" (с.90).

Але звичайно окремі недоліки не можуть перекреслити загальної позитивної оцінки даного видання. Дослідники історії Української Церкви дістали до своїх рук надзвичайно цінний джерельний комплекс, який для них буде дуже корисним.